

تحلیلی نو و عملی از امر به معروف و نهی از منکر در انتظام اجتماعی

تاریخ دریافت: ۸۸/۱۰/۳۰

تاریخ پذیرش: ۸۸/۱۲/۱۵

مسلم جمشیدی^۱ - محمد صادق غلام جمشیدی^۲ هدایت سیاح البرزی^۳

چکیده

مسئله و هدف: مسئله امر به معروف و نهی از منکر از کلیدی ترین و اساسی ترین مسئله اسلامی است، آیات و روایات بسیاری از جهات متعدد و متنوعی، این وظیفه اجتماعی، دینی و سیاسی را مورد تأکید قرار داده و ابعاد مختلف آن را گوشزد کرده‌اند. مع الوصف این دو گنجینه الهی با همه ذخایر گران قدر خود همواره در زیر طبقات سهل انگاری‌ها، فراموشی‌ها و غفلت‌ها مدفون شده‌اند. به نظر می‌رسد علل عمده این مسائل ناآگاهی به جایگاه، آثار، شیوه‌های عملی موفق باشد. هدف از ارائه این مقاله تحلیل نو و جامع پیرامون این دو اصل، با کارشناسی و توجه کامل به کاربرد آن در انتظام اجتماعی است و پاسخ به این سؤال که آیا امر به معروف و نهی از منکر در انتظام اجتماع تأثیرگذار است؟

روش: پژوهش حاضر به صورت اسنادی، از نوع توصیفی می‌باشد. در این راستا نیز از اسناد کتابخانه‌ای بهره برده شده است.

نتایج: نتیجه به دست آمده مؤید این امر است که امر به معروف و نهی از منکر در ایجاد امنیت و انتظام اجتماعی تأثیر بسزایی دارد. به طوری که با گسترش امر به معروف و نهی از منکر در اجتماع به هدایت افراد و اصلاح جامعه و برقراری امنیت در راستای نظم اجتماعی کمک مؤثری می‌کند. انضباط اجتماعی بر پایه فریضه امر به معروف و نهی از منکر باعث اقامه و اجبات و اصلاح امور دین و دنیا و به تبع آن برقراری نظم و امنیت اجتماعی می‌شود.

کلید واژه: معروف / منکر / انتظام اجتماعی / امنیت / اصلاح جامعه

۱- مدرس دانشگاه علوم انتظامی

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

۳- عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی

امر به معروف و نهی از منکر از عالی‌ترین و والاترین واجبات است که سایر واجبات دینی هم به سبب آن دو استوار می‌شود و جوب امر به معروف و نهی از منکر از ضروریات دین است و در قرآن و اخبار نسبت به آن دو تأکید فراوان شده است امر به معروف و نهی از منکر، رمز پایداری و برپایی دستورات الهی، و شور و نشاط جامعه اسلامی است. باید دانست که دستورات خداوند برای خوشبختی انسان‌ها نازل شده و این خوشبختی درگرو اجرای آنهاست. زیرا عمل به آنها ما را از بسیاری از کجروی‌ها و گمراهی‌ها نجات می‌دهد. از طرفی می‌دانیم که یکی از وظایف دولت‌ها برقراری نظم و اجرای قانون است که وقوع آن مستلزم نظارت و کنترل می‌باشد از طرفی نیروی دولت در همه جا حضور ندارد و بسیاری از مردم نیز خود را در این امر مسئول و سهیم نمی‌دانند. بنابراین، ادامه این روند مشکلاتی را برای جامعه پیش خواهد آورد. همانطور که در قرآن کریم می‌خوانیم:

«ولتكن منكم امة يدعون الى الخير و يامرون بالمعروف و ينهون عن المنكر و اولئك هم مفلحون» (سوره آل عمران، آیه ۱۰۴)

«باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی، امر به معروف و نهی از منکر کنند. آنها همان رستگارانند».

پیام رسای این آیه آن است که آنان که امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند به فلاح و رستگاری می‌رسند خوشبختی و سعادت را در آغوش می‌گیرند، زیرا در راه فلاح و رستگاری جامعه خود حرکت می‌کنند خود را در برابر دین و ارزش‌های آن جامعه و رشد و بالندگی آن مسئول می‌دانند. با امر به معروف و نهی از منکر مردم دیگر بی‌تفاوت نبوده و خود را در برابر یکدیگر مسئول می‌دانند.

در جای دیگری از قرآن چنین آمده است:

کنتم خیر امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنكر و تومنون بالله.

(سوره آل عمران، آیه ۱۱۰)

«شما بهترین امتی بودید که برای مردم تحقق یافتید، امر به معروف می‌کنید و نهی از منکر می‌کنید و ایمان به خدا دارید».

و همچنین در جای دیگر می‌فرماید:

و المومنون والمومنات بعضهم اوليا بعض يا مرون بالمعروف وينهون عن المنكر
ويقيمون الصلوه و يوتون الزكاه و يطيعون الله و رسوله اولئك سيررحمهم الله ان الله
عزیز حکیم (سوره توبه آیه ۷۱).

«مردان مؤمن و زنان مؤمن، بعضشان اولیای بعض دیگرند، امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند، نماز را به پا می‌دارند، زکات می‌دهند، خدا و رسول خدا را اطاعت می‌کنند و اینان را خداوند به زودی مورد لطف و رحمت خود قرار می‌دهد که خداوند مقتدر و داناست.»

در آیه دیگر، پس از آنکه وعده موکد می‌دهد به یاری کردن آن کس که خدا یاری کند، برای توضیح و معرفی کسانی که خدا را یاری می‌کنند، می‌فرماید:

«الذین ان مکنهم فی الارض اقاموا الصلاه واتوا الزکاه وامروا بالمعروف ونهوا عن المنکر
ولله عاقبه الامور» (سوره حج، آیه ۴۱).

«کسانی که هرگاه به آنان قدرت و مکنت در زمین دهیم، نماز را به پا دارند، زکات دهند، امر به معروف و نهی از منکر و سرانجام کارها برای خداست.»

خداوند در این آیات، با تعبیر ظریف و ستایش‌آمیز در مورد کسانی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند مانند: آنها رستگارانند، شما با این کارها بهترین امتید، آنان مورد لطف و عنایت و رأفت و رحمت خدا قرار خواهند گرفت) بر اهمیت این دو فریضه تأکید و مردم را به انجام و توجه به آنها ترغیب می‌کند.

اگر مردم خود را مسئول در نظارت بر اعمال خیر و شر و معروف و منکر جامعه ببینند، هم کنترل جامعه بهتر صورت می‌گیرد و هم عامل گسترش و بالا بردن فرهنگ جامعه خواهد بود و هم فاصله میان دولت و ملت کمتر خواهد شد. در نتیجه مردم، دولت و برنامه‌های فرهنگی و اصلاحی را از آن خود خواهند دانست و انسجام دولت و ملت، مستحکم‌تر خواهد شد و بر این اساس است که اسلام، این وظیفه مهم را هم مربوط به نظام حاکم می‌داند و هم مربوط به آحاد مردم. تا از این رهگذر، پشتوانه‌ای همگانی برای رشد و گسترش نیکی‌ها و زدودن زشتی‌ها قرار داده، ضامن اجرائی قوی و نیرومند برای همه مقررات از ناحیه توده ملت، مقرر کرده باشد.

بیان مسئله:

یکی از آسیب‌های جدی که در غیبت امر به معروف و نهی از منکر، جامعه را تهدید می‌کند بحران‌های مختلف اجتماعی است، زیرا امر به معروف و نهی از منکر بزرگ‌ترین و مهم‌ترین نقش اصلاحی و نیز کنترل اجتماعی را ایفا می‌کند، یکی از لازمه‌های وجود امر به معروف و نهی از منکر اجتماعی بودن زندگی بشر است. انسان‌ها دارای زندگی اجتماعی‌اند و تحت تأثیر اندیشه‌ها، اخلاق، رفتار دیگران قرار دارند و برای تأمین نیازهای خود نیازمند همکاری دیگران می‌باشند. هیچ‌یک از افراد بشر، زندگی جداگانه از دیگران ندارند. انسان مدنی بالطبع است و همه از عقاید و رفتار یکدیگر، تأثیر می‌پذیرند. انحراف «یک فرد»، نه تنها خود او را ساقط می‌کند، بلکه بر محیط اجتماعی نیز اثر گذاشته و جامعه را به سوی تباهی می‌برد، بنابراین برای حفظ کيان جامعه از فساد و تباهی بایستی بامنکرات برخورد شود. لذا عقل و شرع نیز برای حفظ جامعه نظارت فراگیر همه افراد را لازم دانسته و واجب کرده است.

مسئله امر به معروف و نهی از منکر مقوله تازه‌ای نیست که بگوئیم اثری تازه و نو پاست بلکه پشتوانه‌ای بس عظیم از جمله اسلام ناب محمدی (ص) را دارا است، اهمیت و ارزش فراموش شده‌ای است که این امر مهم در خود دارد و در تمام طول تاریخ اسلام در ایجاد امنیت و پیشگیری از وقوع جرایم تأثیرگذار بوده است. بنابراین در مقاله حاضر که از روش اسنادی از نوع توصیفی و واکاوی ادبیات موجود، مقالات و سایت‌های علمی معتبر، به تحلیلی نو و جامع پیرامون این دواصل، معرف‌ها و منکرهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی رامورد بررسی قرار داده و با بیان این سؤال که آیا امر به معروف و نهی از منکر در انتظام اجتماعی تأثیر دارد؟ سعی شده است اهمیت این امر بررسی و همچنین موارد زیر مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد:

الف) بررسی تأثیرات امر به معروف و نهی از منکر بر فرهنگ، خانواده و تربیت خانوادگی.

ب) بررسی تأثیر امر به معروف و نهی از منکر بر عوامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی.

بنابراین مهم‌ترین عواملی که انجام این تحقیق را ضروری کرده است عبارت‌اند از: ۱- نو بودن پژوهش و اینکه تاکنون در این زمینه مطالعه‌ای انجام نشده و ضروری است که این مهم مورد پژوهش واقع شود. ۲- اهمیت فرامین و مسائل دینی و نقش آنها در ایجاد نظم در جامعه مشخص شود. ۳- با ارائه راهکارها و پیشنهادهای موجود، میزان تأثیر امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه سنجید.

ضرورت امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر از زمان بعثت پیامبر مورد توجه اسلام بوده است و در سوره والعصر که اوائل بعثت در مکه نازل شده است، در جمله (تواصو بالحق وتواصو بالصبر)، اشاره به امر به معروف می‌کند و از مؤمنان می‌خواهد تا یکدیگر را به کارهای حق و پایداری در راه خدا سفارش کنند و همچنین در قرآن کریم نیز آمده است هدف از مبعوث کردن پیامبران عمل به دو وظیفه مهم: یکی امر به یکتاپرستی که بزرگ‌ترین معروف‌هاست (ان اعبدوا الله)، و دوم نهی از اطاعت طاغوت‌ها که بزرگ‌ترین منکرهاست (اجتنبوا الطاغوت).

همچنین امام صادق (علیه السلام) در این خصوص می‌فرماید:

«أَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاجِبَانِ عَلَى مَنْ أَمَكْنَهُ ذَلِكَ وَ لَمْ يَخَفْ عَلَى نَفْسِهِ وَ لَا عَلَى أَصْحَابِهِ»

امر به معروف و نهی از منکر، بر کسی که قدرت بر انجام آن دارد و بر خود و یارانش نمی‌ترسد، واجب است» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۹۹).

و علی (علیه السلام) نیز آنها را مایه تقویت مؤمنان و تحقیر کافران دانسته و فرموده است:

فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظُهُورَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أُنُوفَ الْكَافِرِينَ؛ کسی که امر به معروف کند، پشت مؤمنان را محکم کرده و آن کس که نهی از منکر کند، بینی کافران را به خاک مالیده است. (نهج البلاغه، حکمت، ۳۱)

بنابراین، همان‌طوری که در آیات و روایات به آن اشاره شد امر به معروف و نهی از منکر بر هر مسلمانی واجب است هرچند در این راستا از کمک حکومت نباید غافل

شد و در بسیاری از موارد باید از قدرت دولت استفاده کرد. بنابراین وجود مردمی متعهد و دولتی پشتیبان در قوام و پیشرفت اسلام به سوی مدینه فاضله کمک شایان توجهی خواهد نمود و این همان چیزی است که اسلام آن را بارها سفارش کرده است.

قرآن کریم جامعه‌ای که در آن امر به معروف و نهی از منکر رواج داشته باشد را رستگار می‌داند و آن را نشانه بهترین جامعه می‌داند و می‌فرماید:

ولتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و اولئک هم المفلحون (سوره آل عمران، آیه ۱۰۴)

باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی، امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند.

امر به معروف و نهی از منکر در انتظام اجتماعی

انضباط اجتماعی حالت یا کیفیتی است که موجب می‌شود هر کدام از عناصر و واحدهای موجود در جامعه به طور منظم از طریق ارتباط مداوم و منطقی با یکدیگر و با کل نظام اجتماعی دارند و در داخل شبکه گسترده و منسجمی قرار گرفته و کارکردهای خود را به نفع مردم و جامعه انجام دهند و این حالت موجبات استواری و نظم نهادهای اجتماعی را فراهم آورده و در تعادل جامعه و استمرار حیات اجتماعی کمک می‌کند. برای آنکه یک جامعه از نظم و انضباط اجتماعی برخوردار گردد لازم است که اعضای آن جامعه به هنجارها و ضابطه‌های موجود در آن جامعه احترام گذاشته و از آنها پیروی کنند (اقلیما، ۱۳۸۳: ۴۰).

گفتنی است با توجه به آیات قرآن، دانسته می‌شود که «امر به معروف» و «نهی از منکر» در ادیان دیگر نیز وجود داشته است. قرآن کریم از زبان حضرت لقمان خطاب به فرزندش می‌فرماید: یابنی اقم الصلوه و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک ان ذلک من عزم الامور. (سوره لقمان (۳۱) آیه ۱۷).

«پسرم نماز را برپادار، امر به معروف و نهی از منکر کن، و در برابر مصیبتی که به تو می‌رسد شکیبا باش که این از کارهای مهم است. به هر حال، مسئله «امر به معروف و

نهی از منکر» از کلیدی‌ترین و اساسی‌ترین مسائل اسلامی است. و روایات بسیاری نیز از جهات متعدد و متنوعی، این وظیفه اجتماعی، دینی و سیاسی را مورد تأکید قرار می‌دهد به‌گونه‌ای که اجرای آن، تحقق دین را در پی دارد و ترک آن، فراموشی و کم‌رنگی دین و آموزه‌های دینی را امام باقر(ع) در این باره می‌فرماید:

«به درستی که امر به معروف و نهی از منکر، راه پیامبران و شیوه صالحان است. وظیفه واجبیه که بوسیله آن سایر واجبات برپا می‌شوند، راه‌ها امنیت پیدا می‌کنند و درآمدها حلال می‌شوند و مظالم بازگردانده می‌شوند و زمین آباد می‌شود و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و کارها رو به راه می‌گردند» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۱۵).

با توجه به گسترده ابعاد زندگی بشر و سرپیچی‌های او از احکام شرع و عقل در تمامی صحنه‌های زندگی هیچ سازمان و دستگاه گسترده‌ای با صرف بالاترین هزینه‌ها قادر به اصلاح جامعه و کنترل افراد آن نخواهد بود به همین علت خداوند با تکلیف قرار دادن امر و نهی به مثابه مترقی‌ترین حکم اجتماعی که موفقیت و کارایی آن پیوسته به اثبات رسیده است اصلاح جامعه را ممکن و آسان کرده است، به‌گونه‌ای که اصلاح مردم به دست خود آنها در همه جا و حتی خصوصی‌ترین محیط‌های زندگی صورت می‌پذیرد. توضیح آنکه اولاً، همه مسلمانان، از زن و مرد و کوچک و بزرگ، مشمول این حکم هستند یعنی، این وظیفه، مربوط به فرد یا گروه خاصی نیست، بلکه وظیفه‌ای است که برعهده همه افراد جامعه است. درحقیقت، یک نوع نظارت عمومی و همگانی و ملی است. ثانیاً، این حکم در همه زمان‌ها قابل اجراست. توضیح آنکه، با توجه به مراتب و مراحل مختلفی که امر به معروف و نهی از منکر دارد، یعنی مرحله قلبی، گفتاری و عملی، روشن است که هیچ قدرتی در هیچ زمانی نمی‌تواند از امر به معروف و نهی از منکر قلبی جلوگیری کند. افزون براین، برخی از فقهای بزرگ، همچون شیخ طوسی و صاحب جواهر، تصریح کرده‌اند که امر به معروف و نهی از منکر عملی این است که خود فرد عملاً در اجرای فضایل و ترک رذایل بکوشد (شیخ طوسی، ۱۳۹۰ق: ۲۹۹-۳۰۰).

روشن است که این مرتبه از امر به معروف و نهی از منکر نیز قابل جلوگیری و ممانعت از سوی هیچ قدرتی نیست.

ثالثاً، نسبت به همه افراد نیز قابل اجراست. یعنی ارشاد به خوبی‌ها و انتقاد از بدی‌ها، صرفاً متوجه فرد یا افراد خاصی نیست، بلکه همه افراد جامعه را به یکسان در برمی‌گیرد، حتی حاکمان و قدرتمندان را با استناد به این فریضه کوچک‌ترین و ضعیف‌ترین افراد جامعه می‌توانند گریبان بزرگ‌ترین و قدرتمندترین افراد جامعه را گرفته، لغزشها و خطاهای آنان را گوشزد کرده و آنان را امر و نهی کنند (مطهری، ۱۳۶۹: ۹۲).

رابعاً، همه احکام و مسائل شرعی، اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و فرهنگی را شامل می‌شود. از مسائل فردی و فرعی گرفته تا مسائل اجتماعی و کلی..

چارچوب نظری

نمی‌توان انکار کرد که امر به معروف و نهی از منکر، ناظر به صیانت جامعه، و راهکاری برای سالم‌سازی محیط اجتماعی است و همان‌گونه که آیت‌الله شهید بهشتی توضیح داده است «حساب امر به معروف و نهی از منکر، حساب محیط‌سازی است، محیط سالم برای پرورش سالم و صحیح استعدادهای خیر نهفته در انسان‌ها به وجود آوردن. مسئله بهداشت محیط اجتماعی است»، و به تعبیر آیت‌الله شهید مطهری: "امر به معروف و نهی از منکر، ایجاد نوعی تعهد و مسؤولیت اجتماعی در افراد نسبت به سرنوشت اجتماع است ولی نباید فراموش کرد که این تعهد و مسؤولیت، مبتنی بر نگرش خاصی نسبت به انسان است. نگرشی که انسان را «خلیفه الله» می‌بیند، ارزش و کرامت او را، در «ایمان» دانسته، و انسانیت، را در سطح زیست طبیعی، تنزل نمی‌دهد. مبدأ قانون را خداوند می‌داند و به عبودیت انسان‌ها در برابر خداوند حکم می‌کند. برای جامعه، در برابر اراده تشریعی خداوند، حقی قایل نیست و انسان را در برابر حق تعالی نسبت به سرنوشت دیگران مسؤول می‌داند. آیا این گونه استدلال بدون قبول «مسؤولیت انسان در برابر جامعه»، به نتیجه می‌رسد؟ بایستی با منکرات برخورد شود. لذا عقل و شرع نیز برای حفظ جامعه نظارت فراگیر همه افراد را لازم دانسته و واجب کرده است (مطهری، ۱۳۶۹: ۸۰).

مکتب ساخت‌گرایی

مباحث مربوط به انضباط اجتماعی و وجدان کاری را در ساختار اجتماعی و فرهنگی جامعه جست‌وجو می‌کند، ساخت اجتماعی شبکه‌ای از موقعیت‌ها یا منزلت‌هایی است که مردم در ارتباط با یکدیگر قرار می‌دهند. چارتون^۱ نگرش ساختاری افراد جامعه را به عنوان موجوداتی می‌بیند که تحت تأثیر و نفوذ ساخت اجتماعی قرار دارند که خود آنها نیز به عنوان جزئی از آن به شمار می‌روند. ساختار جامعه باید به صورتی باشد که شخصیت، تفکر و نگرش فرد را در جهت انضباط اجتماعی تحت تأثیر قرار دهد و بتوان از عقاید و تفکرات به نحو احسن در راستای نظم اجتماع استفاده کرد.

مکتب کارکردگرایی

انضباط اجتماعی راناشی از ایفای صحیح کارکردهای نهاد و سازمان‌های مختلف اجتماعی می‌داند. مطابق این دیدگاه زمانی نظم اجتماعی به وجود می‌آید که میان نهادهای مختلف موجود در جامعه رابطه صحیح به وجود آید و هر کدام بتوانند به ایفای صحیح نقش و وظایف خود بپردازند. اینجاست که زندگی انسان‌ها در مسیر درست خود قرار می‌گیرد (اقلیما، ۱۳۸۳: ۴۶).

مرتن^۲ رسیدن به هدف‌های متعالی زندگی و جلوگیری از انحرافات اجتماعی را در نهادینه کردن ابزارهای فرهنگی و تربیتی و اشاعه آنها در نهادهایی مثل خانه، مدرسه، دانشگاه و ادارات... می‌داند و بایستی در ارتباط با زندگی مردم به منظور تغییر در نگرش و شخصیت آنها به کار گرفته شود (اقلیما، ۱۳۸۳: ۴۷).

نظریه برچسب

بسیاری از جامعه‌شناسان که در نظریه برچسب کار کرده‌اند بخصوص «هاروارد بکر» معتقد است که گروه‌های اجتماعی این قانون را به وجود می‌آورند و این گروه‌ها

1. Charton
2. mrtton

هستند که مشخص می‌کنند که چه رفتاری و تحت چه شرایطی باید انجام شود. وقتی قانونی وضع شد و فردی آن را زیر پا بگذارد به عنوان فردی که نمی‌تواند خود را با قوانین گروه سازگار گرداند در نظر گرفته شده و بیگانه یا اجنبی خوانده می‌شود (اقلیما، ۱۳۸۳: ۴۹).

آثار امر به معروف و نهی از منکر

اگر اندکی تأمل داشته باشیم می‌بینیم که امر به نیکی‌ها و نهی از منکرها. از وقوع بسیاری از مشکلات و بحران‌ها جلوگیری کرده و تأثیر زیادی در محیط و اجتماع افراد دارد. زمانی که افراد خود رامقید به این دو امر مهم و سفارش شده در اسلام بدانند ناخودآگاه از بسیاری از انحرافات جلوگیری شده و آن جامعه سرشار از سلامتی خواهد شد از آلودگی‌های طبیعت گرفته تا بیماری‌های مسری و کشنده بنابراین امر به معروف علاوه بر موارد مطرح شده آثار مهم دیگری همچون ۱- آثار اجتماعی، ۲- اقتصادی، ۳- فرهنگی و ۴- سیاسی و... برجای خواهد گذاشت.

امر به معروف و نهی از منکر در مسائل اجتماعی

یکی دیگر از آسیب‌های اجتماعی که گاه به حد بحران اجتماعی می‌رسد و کیان جامعه را تهدید می‌کند، ناامنی‌های اجتماعی نظیر رواج سرقت، قتل، آشوب و... است. یکی از عوامل مهم پدید آمدن آنها نیز دوری از آموزه‌های دینی و الهی و عدم تربیت آحاد جامعه به تعلیمات پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (علیهم السلام) است. پیامبر اعظم (ص) می‌فرماید: بهترین امت کسی است که، مردم را به معروف دعوت کند. (نهج الفصاحه / جمله ۸۴۹۹) جامعه‌ای بهترین است که در آن امر به معروف و نهی از منکر رایج باشد. به این ترتیب است که همه در پی تلاش برای اصلاح جامعه و همدیگر خواهند بود و نتیجه آن داشتن جامعه‌ای سالم و نمونه است که به سوی رستگاری در حرکت است در چنین جامعه‌ای دقت در انجام کارها افزایش می‌یابد و اشتباهات کم می‌شود. و همه امور به سمت اصلاح پیش می‌رود و بسیاری از منکرات و زشتی‌ها و مفاسد از قبیل فحشا و بدحجابی، مراکز فساد به تعطیلی کشانده

می‌شود و به محکم شدن بنیان خانواده‌ها کمک می‌کند. به نوعی می‌توان گفت به منافع عمومی بیشتر توجه می‌شود. منفعت طلبی شخصی جای خود را به منفعت و مصلحت عمومی می‌دهد و آنگاه است که جامعه رشد و ترقی می‌کند در همه بخش‌ها و قسمت‌ها، افراد براساس شایستگی و لیاقت خود به کار گرفته می‌شوند و در همه جا شایسته‌سالاری حکمفرما می‌شود و همچنین برپایی قسط و عدل، رسیدن به عزت و استقلال و اتحادملی و انسجام اسلامی از آثار پربار این عمل مبارک است. یکی از آثار مهم جامعه‌ای که امر به معروف و نهی منکر در آن رایج می‌باشد زیر بار ظلم ستم ظالمان نرفتن است و همین امر سبب عزت و سربلندی آنان شده و همیشه بر روی پای خود استوار و محکم می‌ایستند و نمونه بارز دیگر ایشار و از خودگذشتگی که از بزرگ‌ترین ویژگی‌های بارز امام حسین(ع) و یاران باوفای ایشان بود که برای نجات عدالت، معنویت، آزادی و زنده نگه داشتن اسلام از جان و مال و فرزندان خود گذشتند، یا شهدای انقلاب اسلامی و ۸ سال دفاع مقدس برای مبارزه با طاغوت و رژیم‌های وابسته به استکبار جان خویش را فدای شریعت اسلام کردند. امر به معروف و نهی از منکر در اجتماع سبب افزایش تعاون و تعامل اجتماعی می‌شود و باعث تقویت ارتباط با دیگران و همچنین از نظر معنوی و اخلاقی بر روی افراد تأثیرگذار است. به طوری که از بعد معنوی آن حضرت امیرالمومنین (ع) فرموده‌اند «هرکس منکر و خلافی را دید، و قلبا از آن ناراحت شد، همانا از قهر خدا نجات پیدا کرده، و تن به سلامت برده است و هرکس بازبان از کار خلاف و منکر و نهی کرد، به پاداش رسیده است» (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۳) و از نظر اخلاقی نیز این آثار باعث رشد شخصیتی، ایجاد اخلاق حسنه در شخص، در نتیجه حرکت به سوی کسب کمالات والای انسانی، و رشد روحی شخص می‌شود.

امر به معروف و نهی از منکر یک مضمون و محتوای صددرصد اجتماعی بوده و یک جامعه را در برمی‌گیرد، به طور کلی فراتر از جنبه‌های فرد را شامل می‌شود. معروف در جامعه همان چیزی است که از سوی افراد جامعه پذیرفته شده و دارای رسمیت است و به نوعی از نظر شرعی و عقلی مورد احترام است و منکر نیز نقطه

مقابل آن است. به طوری که مورد نفرت و انکار افراد جامعه می‌باشد و از نظر عقل و شرع رد شده و قابل قبول نیست.

آیات قرآن آیه ۱۰۴، ۱۱۰ سوره آل عمران براین موضوع دلالت دارد که امر به معروف و نهی از منکر را کار یک امت و ملت یعنی ملت اسلام قرار داده است.

با امر به معروف و نهی از منکر است که ارزش‌های اسلامی حفظ شده و می‌توان مواردی چون نظم، امنیت، عدالت، موفقیت در سیاست، اقتصاد، فرهنگ را از برجسته‌ترین دستاوردهای امر به معروف و نهی از منکر دانست. امام حسین (علیه السلام) نیز در این زمینه این چنین می‌فرماید: «امر به معروف و نهی از منکر فریضه‌ای است که اگر برپا گردد همه فرایض و قوانین اسلام اعم از سهل و مشکل و کوچک و بزرگ آنها همگی اجرا می‌شود» (حراتی، ۱۳۵۳، ش: ۲۴۱).

اجرای سایر احکام و قوانین اسلام نیز به تحقق این فریضه بستگی دارد بدیهی است تحقق امر به معروف و نهی از منکر به این معنا و وسعت خود نیازمند ایجاد و تشکیل حکومت اسلامی واقعی است، زیرا امر به معروف و نهی از منکر که تحقق آن ضامن تحقق این مسائل اجتماعی است و هم ضمانت اجرای سایر قوانین اسلام بستگی به تحقق آن دارد الزاماً به معنی قوه مجریه یعنی دولت و حکومت است که این هم نهایت درجه در مضمون و مفهوم اجتماعی آن خواهد بود.

حتی دیده شده است که مسئولان هم در نوع خود نیاز به امر به معروف و نهی از منکر دارند. در بسیاری موارد آنها نیز ممکن است به صورت ناخودآگاه دچار اشتباه شوند و همین امر و نهی آنها را بیدار نموده و بسیاری از حق‌ها احقاق می‌شود و هم از اشتباه مسئولان کاسته و هم عدالت رعایت شده است. بنابراین، در همه موارد امر و نهی لازم بوده و در هر مقطع زمانی اثرات مثبت خود را می‌گذارد.

به جرأت می‌توان گفت اسلام در امر به معروف و نهی از منکر خلاصه می‌شود و خدای عزوجل آن را برای مصلحت بندگان و عمران زمین وضع کرده است پس هرگاه این امر مهم تعطیل شود بزرگ‌ترین عامل اصلاح تعطیل شده است. قرآن در آیه شریفه: "وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ

الْمُنْكَرِ...'' (سوره توبه، آیه ۷۱) که همه مردان و زنان را موظف می‌کند نسبت به همدیگر دلسوز و غمخوار باشند و امر به معروف و نهی از منکر کنند.

۱۵۵

خداوند قوم بنی اسرائیل را مورد لعن و سرزنش قرار می‌دهد چون جامعه خود را با آزاد گذاشتن فاسدان و گناهکاران به فساد کشیده بودند و می‌فرماید: «لَعْنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ» (سوره مائده، آیه ۷۸) کافران بنی اسرائیل بر زبان داوود و عیسی بن مریم لعن و نفرین شده‌اند این بدان خاطر بود که ایشان پیوسته از فرمان خدا سرکشی می‌کردند و در ظلم و ستم از حد می‌گذشتند آنان از اعمال زشتی که انجام می‌دادند دست نمی‌کشیدند و همدیگر را از زشت کاری‌ها باز نمی‌داشتند به راستی عجب کار بدی می‌کردند.

هدف اسلام از اجرای امر به معروف و نهی از منکر اصلاح مردم و قطع کردن ریشه فساد و بالا بردن احساس مسئولیت است و هرگاه فسادی در هر جا و از هر کسی ظاهر شد همه برای از بین بردن آن احساس مسئولیت کنند هیچ بلایی برای ملت بدتر از این نیست که جرم و جنایت و تجاوز به حریم دین و دولت و حقوق افراد در بین آنان پیدا شود، ولی کسی مجرمان را از انجام جرم باز ندارد و در برابر جنایات آنان احساس مسئولیت نکند.

خانواده و امر به معروف و نهی از منکر

بسیاری از روش‌های نامطلوب تربیت در بین خانواده‌ها از پرخاشگری گرفته تا تنبیهات نامناسب سبب مشکلاتی برای فرزندان خود می‌شوند که اثرات آن در آینده زندگی آنها به وضوح قابل روئیت است. به طوری که یکی از این تعارض‌ها احساس حقارت و خود کم بینی است که به محض رسیدن به سن بلوغ نوجوان برای سرپوش نهادن به این حس و مطرح کردن خود در جامعه دست به رفتارهای غیرمتمعارفی می‌زند که اگر مانعی در مقابل آن نباشد به انحراف و بیراهه کشیده می‌شود. لذا در اسلام توجه به کانون خانواده و فرزندان بسیار مورد توجه واقع شده، علاوه بر تهیه پوشاک و خوراک به روح و روان نیز توجه ویژه‌ای داشته است و در آیه شریفه

می‌فرماید: "فلینظر الانسان الی طعامه" (سوره عبس، آیه ۲۴) «پس انسان باید به خوراک خود بنگرد» ای آدم‌ها همان طور که باید غذای جسمتان را قبل از میل کردن واریسی کنید غذای روح و جانتان را نیز واریسی کنید. آنچه که از این آیه شریفه برمی‌آید این است که انسان علاوه بر تأمین جسم بایستی از نظر روحی و روانی نیز تأمین شود. زیرا انسان ترکیبی است از روح و جسم همان‌گونه که جسم او نیاز به غذای مادی دارد روح او نیز محتاج به غذای روحانی است.

مسئولیت خانواده بسیار سنگین و حساس است و تربیت فرزند و همسرمداری دارای آیین و احکام ویژه‌ای است و هر یک از ارکان خانواده در حق یکدیگر وظایفی به عهده دارند تنها با انجام این وظایف و امر کردن یکدیگر به خوبی‌ها و نهی کردن یکدیگر از بدی‌هاست که کانون خانواده همواره گرم و سالم خواهد ماند. خدا در قرآن می‌فرماید:

«یاایها الذین امنوا قوا انفسکم واهلیکم نارا و قودها الناس والحجاره» (ای کسانی که به خدا ایمان آورده‌اید بر خود و خانواده خویش از آتش (دوزخی) که آتش افروزش مردم هستند بترسید (و با اطاعت از احکام الهی) خود را از آن دور نگه دارید). (سوره تحریم، آیه ۶) هنگامی که ابی بصیر از تفسیر آیه شریفه از امام صادق (ع) سؤال می‌کند و می‌پرسد چگونه خانواده خود را از آتش دور نگهداریم؟ حضرت فرمودند: «تامرونیهم و تهونهم یعنی آنها را امر به معروف و نهی از منکر کنید» (حرعاملی، ۱۴۰۹: ۴۱۸).

در جای دیگر در اثر کوتاهی کردن در امر به معروف و نهی از منکر نسبت به یکدیگر در خانواده می‌فرماید:

«ان الخاسرین الذین خسروا انفسهم واهلیهم یوم القیمه الاذلك هو الخسران المبین» (همانا ورشکسته‌ترین افراد کسانی هستند که خود و خانواده خود را در اثر سوءتربیت یا کوتاهی در تعلیم و تربیت در روز قیامت به زیان انداختند، هان! این همان خسران و زیان آشکار است) (سوره زمر، آیه ۱۵).

شاید بتوان گفت امر به معروف و نهی از منکر در محیط خانواده به نوعی اثرات مثبت خود را در جامعه می‌گذارد و مسیر صحیح تربیت فرزندان بسیاری از مشکلات

جامعه را کم می‌کند. بنابراین، امر به معروف و نهی از منکر سوء تربیت‌ها، بی‌اهتمامی‌ها، نرسیدن‌ها کمبود عواطف و بسیاری از خلاءهای موجود را از میان برداشته. بنابراین توجیه و آموزش خانواده‌ها، تقویت باورها و اعتقادات دینی و تشویق نوجوانان با استفاده از شیوه‌های تبلیغی مناسب و مؤثر می‌تواند تأثیر بسزایی در احیای این فریضه الهی داشت. امر به معروف و نهی از منکر والدین است که اساس تربیت کودک را تشکیل می‌دهد.

نقش نهاد آموزش و مراکز علمی

بعد از محیط خانواده مراکز علمی و آموزشی دومین مکانی است که می‌توان بیشترین تأثیر را بر روی جوانان گذاشت که اگر در این مکان‌ها با برنامه‌ریزی و هدف خاصی طراحی نشود ممکن است اثرات سوپی را در پی داشته باشد. بنابراین، می‌توان بابرگزاری نشست‌های علمی در مراکز آموزشی با هدف تقویت روحیه اعتماد به نفس و عزت نفس در بین پسران و دختران جوان، جلوگیری از تکالیف تحمیلی توأم با خشونت و بدرفتاری در مراکز آموزشی، آموزش کیفیت و شیوه‌های صحیح نهادینه کردن ارزش‌های الهی در خانواده، در محیط کار و آموزش در مراکز تفریح و ورزش، پرهیز از تحمیل عقاید و ارزش‌ها بدون استدلال و رعایت شخصیت و حقوق الهی جوانان در جهت فراهم آوردن فضایی علمی و صمیمی، آموزش و توجیه متخصصان و فعالان در عرصه تهیه برنامه‌های کلان توسعه اجتماعی گامی مؤثر در ایجاد امنیت و عدالت در جامعه برداشت که اینها همگی می‌تواند ضرورت وجود یک برنامه جامع فرهنگی و اجتماعی باشد.

نقش رسانه‌های جمعی

البته نقش رسانه‌های جمعی نیز در عمل به فرایض الهی کم نیست و چه بسا می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین و پررنگ‌ترین نهادهایی است که می‌تواند در رسیدن به اهداف و حتی تأثیرگذاری بر افراد جامعه نقش بسیار مؤثری را داشته و می‌توان با استفاده از آن تقویت این فریضه الهی را موجب شد. برای مثال، با تهیه فیلم‌ها و برنامه‌های

مستند، تبلیغ چهره‌های موفق، تهییج احساسات عمومی مردم نسبت به پاس داشت ارزش‌ها، ارایه شعارها و ضرب‌المثل‌های مثبت، توجه به مسائل تهاجم فرهنگی و همچنین پوشش مناسب رسانه‌ای به منظور رفع مظاهر غیراسلامی از محیط جامعه اسلامی قدم برداشت. با کمک رسانه‌های جمعی می‌توان توانایی‌های بالقوه و بالفعل نسل جوان را در پاس داشت این فریضه الهی برانگیخت و همچنین جایگاه والای این فریضه در فرهنگ اسلامی تبیین کرد. رسانه‌های جمعی است که باید مردم و مدیران نظام را به ایفای نقش فعال در بهینه‌سازی معنوی محیط کار و جامعه ترغیب و تشویق کند. همچنین با انعکاس اخبار پیرامون ناهنجاری‌ها و انحرافات اجتماعی و اخلاقی پیدا کردن ریشه‌های آن در فرهنگ غرب در آگاهی دادن به آحاد جامعه اسلامی فعالیت نماید. رسانه است که می‌تواند مراحل و کیفیت و مزایای امر به معروف و نهی از منکر را آموزش داده و با برگزار کردن مناظره‌های علمی و مذهبی کارشناسان و نقد و بررسی انحرافات و تأثیرات وجود امر به معروف و مضرات عدم آن جامعه را هوشیار نموده و به این فریضه الهی دعوت نماید آنجاست که مردم با آغوش باز قدر این نعمت الهی را دانسته و با گشاده‌رویی از آن استقبال می‌نمایند. زیرا از این طریق می‌توان ارزش‌ها و ضوابط اسلامی، با روش‌های علمی و جذاب هنری به توده مردم منتقل کند.

امر به معروف و نهی از منکر در مسائل فرهنگ

وجود پیامبران الهی از دیرباز برای هدایت انسان‌ها به خیر و نیکی و مبارزه با آسیب‌های اجتماعی، انحرافات، اختلافات و وحدت اجتماعی بوده که مؤید آن اعمال و رفتارشان بوده است که این امر بصورت تدریجی در حال تکامل بوده است و راهکارهای زیادی در این راستا مطرح شده که می‌توان به شاخص‌ترین آنها (فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر) اشاره کرد که این امر مهم نیازمند گسترش تعلیم و تربیت دینی و تعمیم تبلیغات مذهبی و تعمیق و گسترش عنصر بصیرت و بینایی است.

فرهنگ مجموعه ارزش‌ها و اخلاق، دانش‌ها و منش‌های پذیرفته شده یا مرسوم در هر جامعه است. ارزش‌ها و ایده‌آل‌های هر جامعه همچنین الگوهای فکری و رفتاری افراد در این گستره تعریف می‌شود. امر به معروف و نهی از منکر رفتاری اسلامی است که در گستره فرهنگ اسلامی معنا و جایگاه پیدا می‌کند. این رفتار در فرهنگ عمومی از زیر بنای خاصی در فرهنگ تخصصی و نیز در فرهنگ بنیادی اسلامی برخوردار است. در صورتی که فرهنگ سازمانی اسلامی نباشد هنجار امر به معروف و نهی از منکر در آن جایگاه مطلوبی ندارد و به معنای دیگری غیر از آنچه در فرهنگ اسلامی است تفسیر می‌شود. بنابراین، نه اجراکننده این هنجار احساس مشابه با احساس امر به معروف و ناهی از منکر در سازمانی با فرهنگ اسلامی دارد و نه شنونده آن از چنین برداشتی برخوردار است. پر واضح است که در چنین حالتی اثر امر به معروف و نهی از منکر اثر مطلوب خود در فضا و محیط فرهنگ اسلامی نخواهد بود.

امر به معروف و نهی از منکر در حیطه فرهنگ عمومی اسلامی قرار می‌گیرد. در ارزش‌های اسلامی نصیحت هدیه‌ای است که مؤمن به مؤمن می‌دهد. "المؤمن مرآت المؤمن" مؤمن آینه مؤمن است. یعنی عیب و حسن او را دائم به یاد او می‌آورد. این شیوه‌ای است که اگر در جامعه جاری شود هر کس در هر زمان بدون سوءظن به رفتار دیگران، زندگی می‌کند. همیشه مطمئن است که اگر حسن و عیبی داشته باشد برادر یا خواهر مؤمن او به او یادآور می‌شود.

امر به معروف و نهی از منکر کمک به حال کسی است که از روی نسیان یا سهو به وظیفه خود عمل نکرده است. اگر چنین شد کسی که امر به معروف یا نهی از منکر می‌شود ممنون امر به معروف و ناهی از منکر است. امر به معروف و نهی از منکر موجب غنای فرهنگی جامعه می‌شود، به آن ریشه و اصالت می‌بخشد. جامعه‌ای که در آن امر به معروف و نهی از منکر انجام می‌شود، هوشیارتر و با فرهنگ‌ترند، و همه فعالیت‌های آن جامعه در جهت ارتقای فرهنگ آن جامعه است، و آثاری همچون ۱- تقویت آگاهی مردم بویژه نسل جوان، ۲- گسترش فرهنگ حجاب و عفاف ۳- آشنا شدن با فرهنگ ناب اسلامی، ۴- برنامه‌ریزی صحیح برای انجام امور فرهنگی جامعه و.. است.

بنابراین، باید به این نکته اشاره کرد که اشاعه فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر نیاز به فرهنگ سازی دارد. باید پیش از انجام این امر الهی مردم به این باور برسند که رواج این فرهنگ گران سنگ اسلامی در جامعه باعث حفظ امنیت و آرامش آن می‌شود و مردم را از اندیشه فردگرایی به اندیشه جمع‌گرایی سوق می‌دهد و در این صورت است که هر فرد خود را در برابر تک تک افراد جامعه مسئول و پاسخگو می‌داند و همین امر سبب می‌شود بسیاری از ناپهنجاری‌های اجتماعی که ناشی از اندیشه فردگرایی است کاسته شود و جامعه به سوی ارزش‌ها روی آورد.

آثار سیاسی امر به معروف و نهی از منکر

منظور از سیاست یعنی روش اداره کردن جامعه یا تنظیم جامعه به صورتی که مصالح و خواسته‌های جامعه تحقق یابد به تعبیر دیگر آئین کشورداری. آنچه که دین مبین اسلام را نسبت به سایر ادیان منحصر به فرد ساخته این است که اسلام ماهیتی مذهبی و سیاسی بر پایه حفظ ارزش‌های اسلامی دارد و باعث متحد شدن کشورهای اسلامی در هر عرصه و جامعه‌ای می‌شود. اسلام با انجام امر به معروف و نهی از منکر اصولی را جهت اقتدار حکومت اسلامی ارائه می‌کند و موجب مقاومت در برابر ظلم و ستم و تهدیدات ستمگران است. به طوری که حضرت علی (ع) در نهج‌البلاغه امر به معروف و نهی از منکر را وسیله تحقیر کفار و پشتوانه مؤمنان می‌داند (نهج‌البلاغه، حکمت ۳۱) در جائیکه دیگر آمده است «اگر امر به معروف و نهی از منکر اجرا نشود، به تدریج اشرار بر شما حاکم خواهند شد و کار به جایی خواهد رسید که خوبان شما هر چه فریاد زنند، پاسخی نشنوند» (شیخ طوسی، ۱۳۶۵: ۱۷۶).

امر به معروف و نهی از منکر از منظر سیاست خود یک نوع انتقام از دشمنان و حمایت و دلگرمی مومنان و خواری دشمنان محسوب می‌گردد. به طوری که در جامعه‌ای که این امر رواج داشته باشد ارزش‌ها رواج می‌یابد و ضد ارزش‌ها که مطلوب دشمنان است کنار گذاشته می‌شود و این خود انتقام از دشمن به حساب می‌آید. و امام علی (ع) جهاد در برابر چهار پایه (امر به معروف، نهی از منکر، پایداری

در جبهه‌ها دشمنی با فاسقین) قرار داده است. هر کس امر به معروف و نهی از منکر کند پشت مؤمن را محکم ساخته است، هر کس نهی از منکر کند، بینی کافر را به خاک مالیده است (یعنی او را ذلیل کرده است) (حراتی، ۱۳۵۳ ش: ۱۶۰) دین اسلام دین کامل و همه‌جانبه‌ای می‌باشد و احکامش در همه ابعاد زندگی قابل تطبیق با کلیه شرایط زمانی و مکانی است. بنابراین، به‌طور حتم اجرای احکام اسلام در جامعه نیازمند پشتوانه قوی است که از راه تشکیل حکومت اسلامی و در سایه اقتدار آن امکان‌پذیر است. جامعه اسلامی هر چند در شئون اقتصادی سرآمد و کارآمد باشد مادامی که از مصالح سیاسی آگاه نبوده در موضع انزوا قرار می‌گیرد و زمینه تباهی آن جامعه فراهم می‌شود.

بنابراین برای موفقیت و دستیابی به چنین جامعه‌ای نیاز به مشارکت سیاسی مردم احساس می‌شود؛ زیرا مشارکت سیاسی در واقعه حضور فعال، سالم و توأم با هوشیاری و شناخت موقعیت‌ها در عرصه‌های مختلف تصمیم‌گیری در یک نظام سیاسی است. به هر اندازه مشارکت و نقش مردم در تصمیم‌گیری‌ها با رشد آگاهی و تعمیق فضایل معنوی آنان همراه باشد، این مشارکت و حضور در صحنه‌ها با دوام و قوام بیشتری خواهد بود. آنگاه هر گونه رخنه و ایجاد خلل از جانب دشمنان در آن غیرممکن خواهد شد.

بنابراین امر به خوبی‌ها (معروفات) و نهی از زشتی‌ها (منکرات) از اصول پذیرفته شده همه عقلاست و کلیه صاحبان اندیشه و متفکران عالم چه از بعد معنوی و چه از دیدگاه مادی آن را از ضرورت‌های اجتناب‌ناپذیر حیات اجتماعی - سیاسی بشر می‌دانند. به هر اندازه که مردم در امور اجتماعی - سیاسی و فرهنگی یکدیگر را توصیه به خوبی‌ها و نهی از بدی‌ها نمایند، مشارکت سیاسی آنها در تصمیم‌گیری‌های کلان جامعه سالم‌تر و با ثبات‌تر خواهد بود. وضع قوانین تضمین‌کننده سعادت دنیوی و اخروی افراد در جامعه، جلوگیری از تصویب قوانین ضد اخلاقی در مجالس قانون‌گذاری کشورها در عرصه و روزگار، جلوگیری از روی کار آمدن سیاستمداران کج‌اندیش و نالایق در عرصه تصمیم‌گیری هر مملکتی و دفاع از ستمدیدگان عالم و... از جمله مصادیق عینی مشارکت سیاسی سالم ممزوج با فرهنگ غنی در امر به

معروف و نهی از منکر توسط افراد در جامعه پاک است و در چنین جامعه‌ای است که می‌توان با منکرات سیاسی همچون تبلیغات سوء، نشر اکاذیب، فتنه‌گری و... مبارزه کرد و مانع از به خطر افتادن سلامت جامعه شد.

امر به معروف و نهی از منکر در مسائل اقتصادی

در حدیث امام محمد باقر (علیه السلام) می‌فرمایند:

امر به معروف و نهی از منکر، اگر در اقتصاد وارد شده و بعد اقتصادی به خود بگیرد، می‌تواند منشا بسیاری از آثار مثبت اقتصادی بر جامعه باشد، باعث پیشرفت جامعه از نظر اقتصادی گردد و همین پیشرفت منجر به پیشرفت در کلیه زمینه‌ها و حتی کل جامعه شود. همانا خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید (سوره اعراف، آیه ۹۶) اگر مردم مناطق ایمان بیاورند و تقوا پیشه کنند (که یکی از مصادیق تقوی، امر به معروف و نهی از منکر است) به طور قطع از آسمان و زمین برکاتی بر آنها می‌گشاییم. از طرفی حضرت امام محمد باقر (ع) نیز ضمن حدیثی می‌فرماید: «ان الامر بالمعروف والنهی عن المنکر فریضه عظیمه بها تقام الفرائض و تامن المذاهب و تحل المكاسب و ترد المظالم و تعمر الارض و ینتصف من الاعداء و ینتقم لامر...» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۳۹۵).

(امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که در سایه آن نتایج گهر باری چون امن شدن راه‌ها - حلال بودن تجارت و کسب‌ها، احقاق حق مظلومان، آبادانی زمین‌ها را در بردارد. همان‌طور که از آیات و روایات برمی‌آید امر به معروف و نهی از منکر فقط شامل بعد عبادی نمی‌شود بلکه مسائل مهمی چون اصطلاحات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی را نیز در برمی‌گیرد. بنابراین، امر به معروف و نهی از منکر از حلال شدن درآمدها و از بین رفتن فقر و گرسنگی نقش ویژه‌ای دارد مثلاً امر کردن به مردم در خصوص دادن زکات و خمس و صدقات و... در کمک به محرومان و نیازمندان معضل گرسنگی و فقر خودبخود از میان برداشته می‌شود. فاصله طبقاتی افراد جامعه کم می‌شود و اقتصاد در جامعه دچار رونق می‌شود و همچنین با نهی از منکر اقتصادی، بساط انواع مفاسد اقتصادی مثل ربا، رشوه، کم

فروشی، غش در معامله، قمار و... برچیده شده یا با انواع قاچاق کالا و ارز و احتکار و... مقابله می‌شود و با متخلفان و قاچاقچیان به شدت برخورد می‌شود. اینجاست که جامعه امنیت اقتصادی خویش را باز می‌یابد و به ثبات وضع اقتصادی می‌رسد.

دستگاه‌های اقتصادی می‌توانند به نوعی موجب تحکیم و تثبیت این فریضه الهی باشند مثلاً در ارائه محصولات و مدل‌های خود بومی‌سازی کرده و همچنین در عرصه فرآورده‌های اقتصادی با معیارهای اسلامی بومی شوند و توجه ویژه‌ای به آثار و پیامدهای مثبت و منفی برنامه‌های اقتصادی و برنامه‌های کلان آن در سیاست و فرهنگ نیز مدنظر قرار گیرد. پروژه‌های اقتصادی می‌تواند باعث ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی شده اثرات مخربی بر جامعه بگذارد. بنابراین، انعکاس مناسب و به موقع گزارش‌های اقتصادی و میزان تأثیری که بر ناهنجاری‌های اجتماعی داشته و همچنین بررسی و تحلیل آنها و کشف راه حل برای مقابله با این لحرافات از اقداماتی است که می‌تواند در راستای این فریضه مهم الهی قدم برداشت که می‌توان با برنامه‌ریزی، اولویت‌بندی و برخورد با متخلفان که طرح‌ها و تولیدات اقتصادی آنان اثرات مخربی بر فرهنگ عمومی جامعه و کم رنگ کردن این فریضه الهی در بردارد (تولیدکنندگان، توزیع‌کنندگان و...) و ممنوعیت تولید و عرضه تولیداتی که مروج مفاسد اجتماعی است مثل تولید و عرضه البسه غیراسلامی و ترویج‌کننده فساد اخلاقی و ابتدال، ممنوعیت از استفاده عکس‌ها، تصاویر، نقش‌ها و طرح‌های مروج بی‌بندوباری در تولیدات اقتصادی و.. انتشار نشریات اختصاصی در مراکز و نهادهای اقتصادی با گرایش فرهنگی و دینی برای تلاش در جهت جامعه‌پذیری و فرهنگ‌سازی مدل‌های توسعه اقتصادی با مبانی و روش‌های اسلامی قدم برداشت.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در آیات و روایات بارها به آن اشاره شد امر به معروف و نهی از منکر یکی از لازمه‌های ارشاد انسان‌ها به نیکی و پرهیز از بدی‌ها شناخته شده است و به نظر می‌رسد باتوجه به بیان این مطالب و اشارات مکرری که از سوی یگانه منجی عالم بشریت به وسیله وحی جهت ارشاد و راهنمایی آدمیان ارسال شده خود کافی بر صحت این امر در محقق شدن اهداف الهی باشد، اما برای اقناع شدن محقق، لازم

شد که گذری بر گذشته نموده و با یادآوری مطالب الهی که همگی بر رسیدن انسان به مدینه فاضله دلالت دارد حقیقت را بر خوانندگان هرچه بیشتر روشن نماید و علت آن را اثبات کند.

امر به معروف و نهی از منکر از عالی‌ترین واجبات است که سایر واجبات دینی هم به سبب آن دو استوار می‌گردد. وجوب امر و نهی از منکر از ضروریات دین مبین اسلام است و در قرآن و اخبار نسبت به آن دو تأکید فراوان شده است.

این دو گنجینه الهی با همه ذخایر گران‌قدر خود همواره در زیر طبقات سهل‌انگاری‌ها، فراموشی‌ها و غفلت‌ها مدفون شده‌اند. به نظر می‌رسد علل عمده این مسائل ناآگاهی به جایگاه، آثار، شیوه‌های عمل موفق در عصر حاضر باشد.

امر و نهی به صورت مستقیم و غیرمستقیم در انتظام اجتماع نقش دارد و به جرأت می‌توان گفت که همه افراد جامعه از شاغل گرفته تا بیکار هر کدام به نحوی دانسته یا نادانسته مجری امر و نهی در جامعه می‌باشند که در صورت آشنایی بیشتر با این فریضه الهی می‌توان نتیجه آن را مثبت‌تر در جامعه اخذ کرد.

بررسی رابطه امر به معروف و نهی از منکر و انتظام اجتماعی با این فرض صورت گرفته که تمام شرایط مربوط به انجام امر به معروف و نهی از منکر فراهم می‌باشد و این نتیجه را دربردارد که اگر امر به معروف و نهی از منکر در خارج از شرایط در نظر گرفته شده صورت پذیرد امکان بروز نتایج عکس وجود دارد. زیرا جامعه کنونی ایران متشکل از قشر جوان و اکثراً تحصیل کرده است و قبول هر امری از سوی این قشر نیازمند دلایل و منطق قابل اثبات می‌باشد.

این فریضه الهی به عنوان مهم‌ترین و ارزنده‌ترین پدیده اجتماعی آثار و برکات اجتماعی و فردی بسیاری همچون: تحقق عدالت اجتماعی، نوسازی جامعه، تثبیت حکومت اسلامی، تحکیم امنیت اجتماعی، نزول خیر و برکت، شکست جبهه نفاق، گسترش راه‌های کسب حلال، تحقق مصلحت عمومی جامعه، طرد ناهلان و تحقق اخلاقی الهی در جامعه را دارد و همچنین ترک این فریضه بزرگ الهی آثار منفی چون: سلطه بدان، سقوط و انحطاط اجتماعی، نفی هویت و حیات انسانی را دربردارد.

انضباط اجتماعی بر پایه فریضه امر به معروف و نهی از منکر باعث اقامه واجبات و اصلاح امور دین و دنیا و به تبع آن برقراری نظم و امنیت اجتماعی می‌گردد. بنابراین امر به معروف و نهی از منکر مؤمن را در راهی که دارد محکم‌تر می‌نماید و عزت و قدرت در جامعه پیدا می‌کند و همین دلگرمی و سربلندی او دشمنان را در رسیدن به نقشه‌های پلید خویش که به فساد کشاندن مسلمانان و بویژه نسل جوان است ناکام می‌کند. لذا هرگاه مؤمنی از ارزش‌های دینی حمایت می‌کند یا هرگاه مؤمنانی در مقابل فساد و تباهی قیام می‌کنند بر قدرت مؤمنان و در نتیجه قدرت جامعه دینی افزوده می‌شود و تمام طرفداران دین تقویت می‌شوند. از طرفی دیگر، وقتی مومنان پشتیبان یکدیگرند اگر منافقان هم یاور هم باشند، اما باز مغلوب امت ایمانی و منسجم خواهند شد. احساس مسئولیت و اجرای دقیق امر به معروف و نهی از منکر از سوی مردم و اعتماد به آن در بسیاری از موارد در ایجاد نظم و امنیت مؤثر بوده و به نحوی که امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک پشتوانه قوی در تحقق اهداف فوق بسیار کارساز بوده و به نوعی در ایجاد امنیت و انتظام اجتماع تأثیرگذار، که خود بیانگر نقش مؤثر مذهب است. به طوری که در افراد جامعه نیز تأثیرگذار بوده و به تدریج رواج این عمل در جامعه سبب افزایش امنیت و کاهش جرم و جنایت و ظلم خواهیم بود. در صورتی که امر به معروف و نهی از منکر کنار گذاشته شود و به تدریج ارزش‌ها، بی‌ارزش و منکرات، با ارزش شمرده شود، بحران‌هایی همچون بحران هویت، ناامنی اجتماعی، طلاق و... نیز دامان جامعه را می‌گیرد. اگر در جامعه با ابزار امر به معروف و نهی از منکر، ارزش‌ها شناسانده شود و مردم به گرایش و انجام آنها ترغیب و تشویق شوند و اگر نسبت به بدی‌ها و منکرات آگاهی لازم پدید آید و از رفتارهای زشت و ناهنجار پیشگیری شود چیزی به نام «ناامنی و بحران» وجود نخواهد داشت.

یقیناً اگر روح ایمان در جامعه‌ای بیدار باشد و در دل و جان مردم، عشق و محبت به خداوند و به انسان‌ها وجود داشته باشد و همه در برابر کاستی‌ها و نابرابری‌های موجود در جامعه احساس مسئولیت کنند، چیزی به نام سرقت یا قتل و آشوب و...

معنی نخواهد داشت. لذا آنچه اهمیت دارد این است که امر به معروف، نشانه فطرت بیدار جامعه، مایه تشویق نیکوکاران جامعه، مایه تذکر و آگاه کردن افراد جاهل است. دگرگون‌سازی و اصلاح ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه براساس آموزه‌های اسلامی می‌تواند از اساسی‌ترین راه‌کارهای تحقق امر و نهی الهی به حساب آید. بسیاری از فقها نیز بر حضور جدی و پررنگ مردم برای تحقق این فریضه الهی، سخن گفتند آحاد مردم را دعوت به انجام این واجبات کردند و عزم ملی را خواستار شدند. مشارکت‌های مردمی در پیشگیری از جرایم از اهمیت خاصی برخوردار بوده و تحقق این اصل را با تکیه بر تعالیم عالیه اسلامی از طریق امر به معروف و نهی از منکر می‌توان شیوه‌های کنترل اجتماعی غیر رسمی و سیاست جنایی مشارکتی را ترسیم کند.

پیشنهادها

۱- بنابراین با توجه به تمام تفاسیر مطرح شده به منظور برقراری نظم در جامعه و به منظور اجرای این مراحل نیازمند وجود یک نیروی شناخته شده و پذیرفته شده از سوی مردم می‌باشیم که هم دولت و هم مردم با آغوش باز دستورات آنان را پذیرا باشد. به نظر می‌رسد نیرویی که بتواند به نحو احسن این وظیفه مهم را انجام دهد همان پلیس است که به عنوان یک الگو و مظهر نظم و امنیت و کسی که حرف آن در میان جامعه حکایت از اجرای قانون و نظم را دارد که استفاده از این اهرم قدرت توسط پلیس بسیاری از مشکلات، معضلات و جرایم راحل خواهد کرد و چه بسا در همان نقطه آغازین در نطفه خفه کند. بنابراین وجود یک پلیس امر و نهی‌کننده در همه مراحل زندگی لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۲- افزایش آگاهی و سطح بینش اجتماعی مردم با استفاده صحیح از ابزارها و کیفیت بخشی نقش رسانه‌های گروهی به منظور افزایش قدرت وجدان اجتماعی، قدرت جامعه و دولت اسلامی و همچنین هدایت نسل جوان و ایجاد روحیه احساس مسئولیت با هدف و توجه به معیاری اخلاقی و معنوی جامعه.

- قرآن کریم
- بی‌نام (۱۳۸۱ش) نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- ابوالقاسمی، علی، (۱۳۸۵). تحقیق و پژوهشی نو درباره امر به معروف و نهی از منکر، مشهد: پیام کلیدر.
- احسانی، قاسم، (۱۳۸۲). آنچه را آمرین به معروف و ناهیان از منکر باید بدانند، ساری: بی‌نا.
- اسلامی، حسن، (۱۳۸۲). امر به معروف و نهی از منکر، تهران: کتاب همگان.
- اقلیما، مصطفی، (۱۳۸۳). انضباط اجتماعی و نقش آن در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، تهران: اسپند هنر.
- چراغی، ضیاء، (۱۳۸۲). امر به معروف و نهی از منکر، (موانع و محدودیت‌ها) کرج: مجذوب.
- حراتی، ابن شیععه، (۱۳۵۳ش). تحف العقول، ترجمه و تصحیح علی اکبر غفاری، تهران: کتابفروشی اسلامیة.
- خرمی مشگانی، ابراهیم، (۱۳۸۳). امر به معروف و نهی از منکر، کاشان: مرسل.
- خمینی، روح ا...، تحریر الوسیله، قم دفتر تبلیغات اسلامی ۱۳۷۵، جلد دوم.
- خمینی، روح الله، (۱۳۸۶). توضیح المسائل، چاپ چهارم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

- خمینی روح الله، (۱۳۸۴). *حرفی از آن هزاران مجموعه پرسش‌هایی از امام خمینی قدس سره*. تهران: مؤسسه فرهنگی قدر ولایت.
- روزبه، محمدحسن، (۱۳۸۳). *نظارت همگانی و امر به معروف و نهی از منکر*. تهران: انتشارات دانش و اندیشه معاصر.
- سروش، محمد، (۱۳۸۴). *امر به معروف و نهی از منکر*. قم: زمزم هدایت.
- شیخ حر عاملی (۱۴۰۹ق). *وسایل الشیعه*. قم: موسسه آل البيت.
- شیخ طوسی، (۱۳۶۵). *تهذیب الاحکام*. قم: دارالکتب الاسلامیه.
- عابدی، محمد، (۱۳۸۲). *احکام امر به معروف و نهی از منکر*. قم: استاد مطهری.
- علیپور باغبان نژاد، یوسف، (۱۳۸۳). *امر به معروف و نهی از منکر فریضه‌ای واجب و همگانی*. تبریز: احرار.
- قائمی، علی، (۱۳۸۲). *نوجوان و نظارت اجتماعی*. تهران: ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر.
- کفاش، حمیدرضا، (۱۳۸۰). *امر به معروف و نهی از منکر در نهج البلاغه*. تهران: انتشارات عابر.
- کوک آلن مایکل، (۱۳۸۴). *امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی*. ترجمه احمد نهایی، مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- گرم‌رودی، ثابت، (۱۳۷۹). *مولود، امر به معروف و نهی از منکر در کتاب و سنت (بررسی آیات و روایات)*. مشهد: انتشارات تطهیر.
- مجلسی محمد باقر، (۱۴۰۴ق). *بحار الانوار*. بیروت: مؤسسه الوفا.
- مدنی بجستانی محمد، (۱۳۷۶). *امر به معروف و نهی از منکر دو فریضه برتر در سیره معصومین*. قم: نشر معروف.

- مسعودی، محمد اسحق، (۱۳۸۳). *اصلاحات امر به معروف و نهی از منکر*، تهران: ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر.
- مشکینی، علی، (۱۳۶۹). *امر به معروف و نهی از منکر*، تهران: یاسر.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۹). *حماسه حسینی*، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۸۴). *ده گفتار (اصل امر به معروف نهی از منکر)*، تهران: انتشارات صدرا.
- مغنیه محمد جواد، (۱۳۸۱). *فقه امام جعفر الصادق*، چاپ اول، بیروت: بی تا.
- موسوی خراسانی، حسن، (۱۳۸۱). *بایدها و نبایدها (امر به معروف و نهی از منکر)*، قم: نبوغ.
- نجفی، محمد حسن، (۱۹۸۱). *جواهر الکلام*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- نعیم آبادی، غلامعلی، (۱۳۸۳). *امر به معروف و نهی از منکر*، قم: انتشارات توسعه قلم.
- یزدی مصباح، (۱۳۷۸). *اخلاق در قرآن*، تحقیق محمد حسین اسکندری، قم: موسسه امام خمینی (ره).
- یوسفیان، نعمت ا...، (۱۳۸۲). *احکام دفاع و امر به معروف و نهی از منکر*، تهران: یاقوت.